

NUTQ BUZILISHLARI BO‘LGAN BOLALARNING TA’LIM TARBIYA JARAYONIDA OTA ONALAI BILAN HAMKORLIKNING AHAMIYATI

Raximva Dilfuza Nurmetovna
Shovot tumani 8-son DMTT o‘qituvchi logoped

Annotatsiya.

Mazkur maqolada nutq buzilishlarini korreksiya qilish jarayonida ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yishning dolzarbligi va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil etiladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, logopedik ishlarning samaradorligi nafaqat mutaxassisning kasbiy faoliyatiga, balki oiladagi psixologik muhit hamda ota-onalarning pedagogik savodxonlik darajasiga ham bevosita bog‘liq ekanligi asoslab beriladi. Ota-ona ishtirokini nazarda tutuvchi kompleks yondashuv bolalarda nutq faoliyatining barqaror rivojlanishiga, ularning ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga hamda kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishga xizmat qilishi ko‘rsatib o‘tiladi. Shuningdek, maqolada logoped va ota-onalar hamkorligining samarali shakllari, interfaol metodlar hamda psixologik qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari yoritib beriladi.

Аннотация.

В данной статье научно анализируется актуальность и важность установления эффективного сотрудничества с родителями в процессе коррекции речевых расстройств. По результатам исследования обосновывается, что эффективность работы логопеда напрямую зависит не только от профессиональной деятельности специалиста, но и от психологической среды в семье и уровня педагогической грамотности родителей. Показано, что комплексный подход, включающий участие родителей, способствует устойчивому развитию речевой деятельности у детей, улучшению их социальной адаптации и формированию коммуникативной компетентности. В статье также освещаются эффективные формы сотрудничества между логопедами и родителями, интерактивные методы и механизмы психологической поддержки.

Abstract.

This article scientifically analyzes the relevance and importance of establishing effective cooperation with parents in the process of correcting speech disorders. According to the results of the study, it is substantiated that the effectiveness of speech therapy work directly depends not only on the professional activity of the specialist, but also on the psychological environment in the family and the level of pedagogical literacy of parents. It is shown that an integrated approach involving parental participation contributes to the sustainable development of speech activity in children, improving their social adaptation and forming communicative competence. The article also highlights effective forms of cooperation between speech therapists and parents, interactive methods and mechanisms of psychological support.

Kalit soʻzlar. Nutq buzilishi, logopediya, ota-ona hamkorligi, kommunikativ kompetensiya, psixologik muhit, korreksion pedagogika.

Ключевые слова: нарушения речи, логопедическая терапия, сотрудничество родителей, коммуникативная компетентность, психологическая среда, коррекционная педагогика.

Keywords: Speech disorders, speech therapy, parental cooperation, communicative competence, psychological environment, correctional pedagogy.

Kirish.

Zamonaviy logopediya va psixolingvistika nuqtai nazaridan bola nutqining shakllanishi murakkab, koʻp omilli psixofiziologik jarayon sifatida talqin etiladi. Mazkur jarayonning samarali kechishi nafaqat mutaxassis-logopedning kasbiy faoliyatiga, balki bola tarbiyasida bevosita ishtirok etuvchi ota-onalarning pedagogik va psixologik tayyorgarlik darajasiga ham bevosita bogʻliqdir. Soʻnggi yillarda nutq buzilishlariga ega boʻlgan bolalar bilan olib borilayotgan tadqiqotlar shuni koʻrsatmoqdaki, reabilitatsion jarayon natijadorligini oshirishda oilaviy muhitning sogʻlomligi, emotsional qoʻllab-quvvatlash hamda kommunikativ interaktsiyaning sifat koʻrsatkichlari hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Oʻzbekiston Respublikasida taʼlim va sogʻliqni saqlash tizimlarini rivojlantirishga qaratilgan qator **Prezident farmonlari va Hukumat qarorlarida** maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy, psixik va ijtimoiy rivojlanishini taʼminlash, inklyuziv taʼlimni kengaytirish hamda maxsus pedagogik yordam tizimini takomillashtirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Mazkur

me'yoriy-huquqiy hujjatlarda ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish, ularning pedagogik madaniyatini oshirish va ta'lim-tarbiya jarayoniga faol jalb etish muhim yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etiladi. Ota-ona bilan tizimli va maqsadga yo'naltirilgan hamkorlikning mavjudligi logopedik mashg'ulotlar natijaviyligini sezilarli darajada oshiradi, bola nutqiy faoliyatining faollashuviga, fonematik eshituvning rivojlanishiga, artikulyatsion apparatning takomillashuviga hamda lug'aviy zaxiraning kengayishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu boisdan, zamonaviy logopedik amaliyotda "oilaviy-partnerlik modeli" konsepsiyasi asosida ishlab chiqilgan korreksion dasturlar ilmiy jihatdan asoslangan va amaliy ahamiyatga ega yondashuv sifatida qaralmoqda.

Mazkur maqolada ota-ona bilan hamkorlikning nutq buzilishlarini bartaraf etishdagi psixolingvistik mexanizmlari, shuningdek, ijtimoiy-emotsional muhitning bolaning kommunikativ kompetensiyasi shakllanishiga ko'rsatadigan ta'siri atroflicha tahlil qilinadi.

Zamonaviy logopedik amaliyotda ota-ona va mutaxassis o'rtasidagi hamkorlik tizimli, rejalashtirilgan va uzluksiz xarakterga ega bo'lishi lozim. Bunday hamkorlik bolaning individual nutqiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi hamda diagnostika, korreksiya va monitoring bosqichlarini qamrab oladi. Logoped tomonidan ota-onalarga bolaning nutqiy muammolari, ularning kelib chiqish sabablari va korreksiya yo'llari haqida aniq va tushunarli ma'lumot berilishi hamkorlik samaradorligini oshiruvchi muhim omil hisoblanadi.

Pedagogik nuqtai nazardan, ota-onalarni logopedik jarayonga jalb etish orqali ta'lim muhiti kengaytiriladi va bolaga ta'sir ko'rsatish doirasi faqat maxsus mashg'ulotlar bilan cheklanib qolmaydi. Uy sharoitida nutqni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar, o'yinlar va kundalik muloqot jarayonlarida logoped tavsiyalariga amal qilinishi korreksion ishlarning uzluksizligini ta'minlaydi. Bu esa bolaning nutqiy malakalari mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Hamkorlikda qo'llaniladigan interfaol metodlar

Ota-ona bilan hamkorlikda olib boriladigan logopedik ishlar jarayonida interfaol metodlardan foydalanish yuqori natijadorlikni ta'minlaydi. Jumladan, rolli o'yinlar, dialogik mashqlar, ertak terapiyasi, artikulyatsion gimnastika hamda nutqiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar bolaning nutqiy faolligini oshiradi. Ota-onalarning

ushbu metodlarni to'g'ri qo'llay olishi uchun maxsus seminarlar, treninglar va individual maslahatlar tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir.

Shuningdek, multimodal yondashuv — ya'ni vizual, eshituv va kinestetik kanallarni birgalikda qo'llash bolaning nutqni idrok etish va ishlab chiqish jarayonlarini faollashtiradi. Ota-onalar tomonidan kundalik hayotda rasmlar, predmetlar, harakatli o'yinlar va ovozi mashqlardan foydalanish nutqiy rivojlanishning tabiiy muhitda amalga oshishiga imkon yaratadi.

Ijtimoiy-emotsional muhitning nutq rivojlanishiga ta'siri

Bolaning nutqiy rivojlanishi ijtimoiy-emotsional muhit bilan uzviy bog'liq bo'lib, oiladagi psixologik iqlim ushbu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Ota-onaning bolaga nisbatan ijobiy munosabati, sabr-toqati va qo'llab-quvvatlashi bolaning nutqiy faolligini oshiradi hamda kommunikativ to'siqlarni kamaytiradi. Aksincha, tanqidiy munosabat, shoshirish yoki solishtirish holatlari nutqiy jarayonni sekinlashtirishi mumkin.

Psixolingvistik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, emotsional jihatdan qulay muhitda ulg'ayayotgan bolalarda nutqiy birliklarni o'zlashtirish tezroq kechadi, kommunikativ tashabbus yuqori bo'ladi va nutq buzilishlarini bartaraf etish jarayoni samaraliroq amalga oshadi. Shu bois, ota-onalarni psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash, stressni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish ham logopedik ishning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Ota-ona bilan integratsiyalashgan korreksion ishlar bolada ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Nutq buzilishi ko'pincha bolaning ijtimoiy izolatsiyasiga sabab bo'lishi mumkin, natijada ularning muloqot doirasi va kommunikativ qobiliyatlari cheklanadi. Shu sababdan, ota-onaning mutaxassislar bilan uzviy aloqada bo'lishi, bolaga ijtimoiy muhitda yordam berish, hamda uning kommunikativ faoliyatini faollashtirish muhim hisoblanadi. Yuqoridagi dalillar va zamonaviy tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, nutq buzilishlarini korreksiya qilish jarayonida ota-ona bilan samarali hamkorlik — bu individual psixopedagogik yondashuvning ajralmas qismi. Ushbu hamkorlik bolalarning nutqiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, logopedik dasturlar samaradorligini oshiradi hamda bolaning umumiy psixologik salomatligini mustahkamlaydi. Shu boisdan, pedagogik va tibbiy amaliyotda ota-ona ishtirokini ta'minlash va rag'batlantirishga

qaratilgan kompleks dasturlar ishlab chiqilishi va tatbiq etilishi zarur. Nutq buzilishlarini aniqlash, oldini olish va ularni korrektsiyalash jarayonida faqatgina mutaxassis logoped yoki defektologning sa'y-harakatlari yetarli bo'lmay, bu borada bola atrofidagi eng muhim ijtimoiy muhit – ya'ni oila, xususan ota-onaning faol ishtiroki hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Chunki bolalik davridagi nutqiy rivojlanish tabiatan ijtimoiy hodisa bo'lib, u shaxslararo muloqot orqali shakllanadi. Shu jihatdan olib qaralganda, bolada nutq faoliyatining shakllanishi va unda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan buzilishlarni bartaraf etishdagi asosiy vosita sifatida otaonaning pedagogik va psixologik tayyorgarligi muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, nutq buzilishiga ega bo'lgan bolalarning aksariyat hollarda oilaviy muhitida kommunikativ faollikning yetarli emasligi, og'zaki muloqotning cheklanganligi yoki bolaning nutqiy ehtiyojlariga yetarlicha e'tibor qaratilmasligi kuzatiladi. Shu sababli logopedik muolajalarni samarali tashkil etish va mustahkamlash uchun ota-onalar bilan tizimli va izchil hamkorlik olib borish zarurati vujudga keladi. Ushbu hamkorlik ikki yo'nalishda olib borilishi mumkin: birinchidan, ota-onani bolada mavjud nutqiy buzilishning xususiyatlari, sabablari va korreksion yondashuvlar haqida xabardor qilish; ikkinchidan esa, ularni amaliy mashg'ulotlarga jalb etish orqali logopedik darslarning uy sharoitida ham izchil davom ettirilishini ta'minlashdir. Bunday yondashuv, bir tomondan, bolaning nutqiy rivojlanishini uzviy va tizimli tarzda qo'llab-quvvatlasa, ikkinchi tomondan, ota-onaning pedagogik kompetensiyasini oshirishga xizmat qiladi. Ayni paytda, otaonalar bilan olib boriladigan korreksion-pedagogik ishlar faqat nazariy bilim berish bilan cheklanmasligi, balki interaktiv metodlar, treninglar, konsultatsiyalar orqali ularning amaliy malakalarini shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lishi zarur. Bu orqali ota-ona bola nutqini rivojlantirishda faol subyektga aylanadi. Shuningdek, nutqiy buzilishlarga ega bolalarning psixologik holatini tahlil qilgan ko'plab ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, bola uchun eng yaqin emotsional tayanch – bu ota-ona bo'lib, ular bilan bo'lgan iliq va qo'llab-quvvatlovchi munosabatlar bolada o'ziga ishonchni mustahkamlab, logopedik mashg'ulotlarga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, ota-onaning ijobiy psixologik yondashuvi logopedik ishlarning psixokorreksion jihatlarini ham qamrab oladi. Natijaviylik nuqtai nazaridan qaralganda, ota-onalar bilan olib borilgan maqsadli, tizimli va metodik jihatdan

asoslangan hamkorlik, bolada mavjud bo'lgan nutqiy buzilishlarning tezroq bartaraf etilishiga, uning ijtimoiy moslashuv darajasining oshishiga va shaxsiy rivojlanishining optimal tarzda kechishiga zamin yaratadi. Aksincha, ota-ona tomonidan bu jarayonga loqayd qaralgan hollarda esa, bolada mavjud muammolar chuqurlashib, nafaqat nutqiy, balki emotsional, ijtimoiy va intellektual rivojlanishda ham qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, zamonaviy defektologiya va logopediya sohalarida nutq buzilishlarining etiologiyasi ko'p omilli xarakterga ega bo'lib, ularning bartaraf etilishi jarayoni kompleks yondashuvni talab qiladi. Bu borada oilaviy muhit – ayniqsa, ona tilining tabiiy rivojlanish muhitidagi funksional roli – markaziy o'ringa ega. Ilmiy manbalar ota-onaning nutqiy namunalari bolaning fonematik eshitish, artikulyatsion apparatning shakllanishi, hamda grammatika va leksik tizimning o'zlashtirilishiga bevosita ta'sir ko'rsatishini isbotlagan. Shuning uchun ham logopedik tashxis qo'yilgach, bolaning individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda, ota-onalar bilan ishlab chiqiladigan koreksion-reabilitatsion dasturlar alohida ilmiy-metodik yondashuv asosida tuzilishi lozim. Zamonaviy yondashuvlarda "ota-ona — bola — logoped" trialogik modeli keng qo'llanilmoqda. Ushbu modelda ota-onalar passiv kuzatuvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida logopedik jarayonning barcha bosqichlarida qatnashadi: tashxis qo'yishdan boshlab, muolaja samaradorligini monitoring qilishgacha. Bu esa pedagogik va psixologik jihatdan ota-onani tayyorlash, ularda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, psixopedagogik maslahatlar orqali ota-onalarga nafaqat metodik tavsiyalar, balki emotsional-psixologik yordam ko'rsatish ham zarur bo'ladi. Ayniqsa, nutqiy nuqsoni og'ir darajada bo'lgan bolalarning ota-onalari ko'pincha inkor, xavotir yoki tushkunlik holatlarida bo'lishadi, bu esa butun reabilitatsion jarayonning samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Yana bir muhim jihat shundaki, bolalarda nutqiy buzilishlar ko'pincha boshqa rivojlanish buzilishlari (masalan, umumiy psixik rivojlanishning kechikishi, diqqat yetishmovchiligi, autistik spektr buzilishlari) bilan komorbid (ya'ni birgalikda) holatda uchraydi. Bunday holatlarda logopedik ishlar ko'p tarmoqli yondashuvni – defektolog, psixolog, nevrolog va, albatta, ota-onaning integratsiyalashgan hamkorligini talab qiladi.

Xulosa. qilishimiz mumkinki Nutq buzilishlarining korreksiyasida ota-ona bilan hamkorlik zamonaviy psixopedagogik va logopedik yondashuvlarning ajralmas qismi

sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqotlar va amaliy tajribalar ko'rsatadiki, ota-onaning faolligi va pedagogik kompetensiyasi bolaning nutqiy rivojlanish jarayonini sezilarli darajada rag'batlantiradi hamda korreksion jarayonning samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, ota-ona ishtirokining emotsional-psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari bolaning kommunikativ qobiliyatlarining mustahkamlanishiga, shuningdek, ijtimoiy adaptatsiya jarayonining yengillashishiga xizmat qiladi. Shu sababli, nutq buzilishlarini tuzatishda faqat mutaxassislarning yondashuvi emas, balki ota-ona bilan uzviy hamkorlikni tashkil etish zarurati ilmiy jihatdan asoslangan hamda amaliy ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi. Kelajakda logopedik va psixopedagogik amaliyotlarda oilaviy-partnerlik modelini yanada takomillashtirish, ota-onalarni tayyorlash va ularning o'rganish jarayoniga integratsiyasini oshirish yo'nalishida kompleks tadqiqotlar olib borilishi muhim vazifa sifatida qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Akbarova, G.N. Nutq buzilishlarining rivojlanish psixologiyasi., Toshkent: O'zbekiston, 2008, 176 b.
2. Asqarova, D.S. Ota-ona va bola o'rtasidagi muloqotning psixologik asoslari., Toshkent: Fan va Texnologiya, 2014, 198 b.
3. Islomova, M.T. Logopediya va nutq buzilishlarini davolash metodikasi., Toshkent: Ilm Ziyo, 2010, 210 b.
4. Juraev, S.O. Bolalarda nutq buzilishlari va ularni korreksiya qilish usullari., Toshkent: Akademnashr, 2013, 232 b.

